

Het basisinkomen is een utopie

A.L. Bovenberg en F. van der Ploeg*

Het basisinkomen lijkt een aantrekkelijke oplossing voor de problemen met de sociale zekerheid: het combineert lage uitvoeringskosten met grote individuele vrijheid. Echter, omdat veel uitkeringsgeld bij mensen terecht komt die het niet nodig hebben, en het plegen van fraude aantrekkelijker wordt dan ooit tevoren, is het een uiterst dure manier om de armoede te bestrijden. Nederland kan het zich niet veroorloven de band tussen arbeid en inkomen verder los te koppelen.

De verzorgingsstaat staat ter discussie. Het kabinet-Kok hoopt door de bedrijfsverenigingen bloot te stellen aan concurrentie van particuliere verzekeraars de kosten van de sociale zekerheid te drukken. Overigens zal de marktwerking niet zijn volle invloed kunnen doen gelden omdat ook is afgesproken risicoselectie te vermijden. Mensen met een vlekje moeten immers ook kunnen rekenen op een volwaardige verzekering tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid. Door het aanmoedigen van premiedifferentiatie probeert het kabinet meer preventie uit te lokken.

Tegelijkertijd is er een steeds grotere nadruk op een strengere uitvoering. Het kabinet bezuinigt op de sociale zekerheid door niet of slechts voor de helft te koppelen. Vanuit de VVD wordt sterk gepleit voor invoering van een basis- of ministelsel voor de sociale zekerheid. De bedoeling is dat hoogte en duur van de uitkering tot een minimumniveau beperkt worden en dat werknemers zichzelf aanvullend bijverzekeren. Al deze varianten houden vast aan het principe van strenge rechtvaardigheid: tegenover het recht van de uitkering staat de plicht om te werken. Onlosmakelijk verbonden met dit principe is dat inactieven die proberen een aanvullend inkomen te verwerven fors afgestraft worden door te korten op de uitkering. De daarmee gepaard gaande armoedeval heeft bijgedragen aan de uittocht van laaggekwalificeerde arbeid uit het productieproces. Is het niet beter over te stappen naar een volstrekt nieuw stelsel van sociale zekerheid?

Pleidooi voor een basisinkomen¹

Marcel van Dam (PvdA)², de minister van Economische Zaken, Hans Wijers (D66)³, en de minister van Financiën, Gerrit Zalm (VVD), zijn voorstanders van invoering van een basisinkomen. Er zijn verschillende varianten van het basisinkomen in omloop. In dit artikel bespreken we een uniform basisinkomen als onvoorwaardelijk recht van elke Nederlander. Dit

geïndividualiseerde basisinkomen houdt geen rekening met de woon- en leefsituatie, noch met het inkomen van de partner. De uitkering is niet meer een afgeleide van pech zoals ziekte, arbeidsongeschiktheid of werkloosheid. Het basisinkomen vervangt daarom op termijn zoveel mogelijk uitkeringen zoals de ABW, de AWW, de AKW, de AAW/WAO, de ZW, de VUT, de AOW, de individuele huursubsidie en de studiefinanciering. Het basisinkomen is een sociale voorziening, niet een sociale verzekering.

Wat zijn de positieve effecten van zo'n basisinkomen?

- De omvangrijke uitvoeringskosten en de inbreuk op persoonlijke levensomstandigheden die gepaard gaan met bij voorbeeld de 'tandenborsteltjesproblematiek' verdwijnen. Het gezin is voor velen immers niet meer de hoeksteen van de samenleving en een basisinkomen past daarom beter in een geïndividualiseerde samenleving waar de

* A.L. Bovenberg is verbonden aan het CentER van de Katholieke Universiteit Brabant en het OCFEB van de Erasmus Universiteit Rotterdam. F. Van der Ploeg is verbonden aan de Universiteit van Amsterdam en is tevens algemeen financieel woordvoerder van de PvdA-fractie in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. De auteurs danken S. Cnossen en R. de Mooij voor commentaar.

1. Zie bij voorbeeld S. Brittan en S. Webb, *Beyond the welfare state. An examination of basic incomes in a market economy*, The David Hume University, Aberdeen University Press, Aberdeen, 1990. In Nederland heeft het Centraal Planbureau de gevolgen van een basisinkomen doorgerekend aan de hand van het 'balanced growth'-scenario; zie *Nederland in drievoud. Een scenariostudie van de Nederlandse economie 1990-2015*, SDU Uitgeverij, Den Haag, 1992.

2. Zie bij voorbeeld *De opmars der dingen*, Uitgeverij Balans, Amsterdam, 1994. Voor een andere bijdrage uit de PvdA-kring, zie P. de Beer, *Het verdiende inkomen*, Bohn Stafleu/Van Loghum, Houten/Zaventhem, 1993.

3. Een speciaal D66-partijcongres, 4 en 5 februari 1995, is zelfs gewijd aan het basisinkomen.

privacy van uitkeringstrekkers steeds meer gewaardeerd wordt;

- de mensonterende Kafkaïaanse uitvoeringsbureaucratie kan afgeschaft worden en de betrokken ambtenaren kunnen zich eindelijk richten op productieve activiteiten;
- het probleem van uitkeringsfraude is simpelweg niet aan de orde. De negatieve publieke opinie over overheid, het maatschappelijk middenveld, de uitvoeringsproblematiek, falend sanctiebeleid en de slechte werking van de arbeidsmarkt dragen bij aan de populariteit van het basisinkomen;
- de huidige straf op het accepteren van laagbetaalde (deeltijd)baantjes verdwijnt, waardoor het reserveringsloon voor deze banen kan dalen. Dit bevordert de participatie van de laaggeschoolden en gaat zo de dreigende tweedeling te lijf. Tegelijkertijd wordt onbetaalde arbeid, bij voorbeeld huishoudelijke arbeid of vrijwilligerswerk, aangemoedigd. Hetzelfde geldt voor mensen die hun leven zonder arbeid willen inrichten.
- men is eerder geneigd om risico's te nemen door bij voorbeeld een baantje met een schommelend of winstgerelateerd inkomen te accepteren, of door een bedrijfje op te zetten. Het basisinkomen biedt een sociaal vangnet terwijl het tegelijkertijd inspelt op de dynamiek van een gedereguleerde, flexibele arbeidsmarkt.

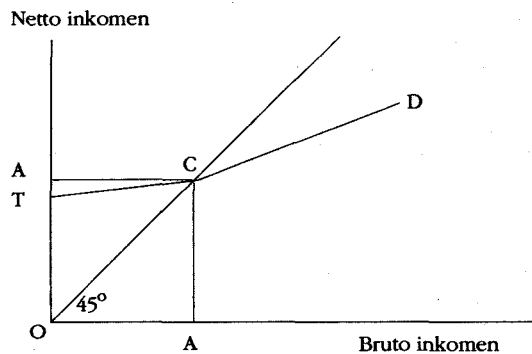
Tegenover het arbeidsethos van het huidige model van strenge rechtvaardigheid plaatst het basisinkomen een meer ontspannen visie op werk. In plaats van de burger te betuttelen door allerlei subsidies voor goede zaken te geven, is het vanuit een liberaal oogpunt gezien beter een basisinkomen te geven opdat de burger zelf kan beslissen waar ze haar geld aan besteedt. Een basisinkomen is de meest directe manier om armoede te bestrijden en heeft het voordeel dat allerlei armoedevallen voor laaggekwalificeerde arbeid, die mede voortvloeien uit inkomensafhankelijke subsidies, opgeheven worden. Dit is wellicht het belangrijkste argument voor een basisinkomen.

Is het basisinkomen inderdaad de steen der wijzen? In de rest van dit artikel laten we een aantal economische en belastingtechnische aspecten van het basisinkomen de revue passeren.

Basisinkomen als negatieve inkomstenbelasting⁴

Om de uitvoeringskosten zo laag mogelijk te houden, is het gewenst het overhevelen van het basisinkomen naar de burger te fiscaliseren via de zogenaamde negatieve inkomstenbelasting⁵. Dit betekent een geïntegreerd stelsel van heffingen en uitkeringen. We nemen voor het gemak aan dat de negatieve inkomstenbelasting wordt gekenmerkt door vier cruciale parameters (zie figuur 1):

- (1) de tax credit of heffingskorting T (het basisinkomen);
- (2) de belastingvrije som A;
- (3) de inhoudingsvoet u; en
- (4) de belastingvoet t.

Figuur 1. Het verband tussen bruto en netto inkomen bij negatieve inkomstenbelasting

De eerste drie genoemde parameters hangen met elkaar samen, en wel als volgt: de heffingskorting is gelijk aan het produkt van de inhoudingsvoet en de belastingvrije som, dat wil zeggen $T = uA$. In de figuur is (1 - u) de helling van de lijn TC.

Iemand die geen eigen inkomen heeft, ontvangt het basisinkomen T (ook wel heffingskorting genoemd). Zodra men gaat werken wordt een gedeelte van de verdiensten gekort op het basisinkomen. De inhoudingsvoet waartegen dit gebeurt is u. Bij een bruto inkomen ter hoogte van A ontvangt men niets van, maar betaalt men ook niets aan de fiscus. A wordt ook wel het break-even-inkomen of de afrekbare som genoemd. Bruto-inkomens boven het break-even-inkomen betalen aan de fiscus. Hier geldt het marginale tarief t (in de figuur is (1 - t) de helling van de lijn CD). t kan gelijk zijn aan u, maar in bovenstaande figuur is t lager⁶, zodat TC vlakker loopt dan CD. Het netto inkomen N hangt op de volgende manier van het bruto inkomen B af:

$$N = B - t(B-A), B > A$$

$$N = B - u(B-A) = T + (1-u)B, B \leq A.$$

In de extreme situatie dat $u = 1$ geldt het principe van strenge rechtvaardigheid: alles wat men bovenop het basisinkomen bijverdient wordt gekort, en wie minder dan het break-even-inkomen A verdient, krijgt zijn inkomen tot dit bedrag aangevuld: $N = A$, $B \leq A$. De lijn TC verloopt dan horizontaal. Deze vormgeving straft arbeidsinspanning af en veel van de bovenstaande voordelen worden hiermee dus niet gerealiseerd. Om met het basisinkomen de arbeidsinspanning aan de onderkant te stimuleren, zal de inhoudingsvoet u lager moeten zijn.

4. Zie F.H.M. Grapperhuis, *Is de negatieve inkomstenbelasting een schrede vooruit op de weg naar de sociale rechtvaardigheid?*, Kluwer, Deventer, 1970; en D.J. Wolfson, *Publieke sector en economische orde*, hoofdstuk 7, 1988.

5. Zie bij voorbeeld M. Friedman, *Capitalism and freedom*, The University of Chicago Press, Chicago, 1962; of J. Tobin, *Improving the economic status of the negro*, *Daedalus*, 1965, blz. 899-965.

6. Overigens pleiten de meeste voorstanders van een basisinkomen voor één belastingtarief, d.w.z. $u = t$.

De financiering

Bij een gegeven hoogte van het basisinkomen is een lage inhoudingsvoet duur voor de overheid, omdat het break-even inkomen dan moet toenemen (in de figuur: als T vastligt en de helling van de lijn TC steiler wordt, dan schuift het punt A naar rechts zodat de kosten van het basisinkomen, ter grootte van het vlak OTC, toenemen). Dit betekent een lastenverlichting, ook voor degenen die meer dan het break-even inkomen verdienen (en het basisinkomen dus niet nodig hebben).

Het financieringsprobleem wordt verder verzwakt door het onvoorwaardelijke karakter van het basisinkomen. De overheid benut bij de toekenning van het basisinkomen immers geen informatie over gezondheidstoestand (zoals bij de WAO), leefsituatie en vermogen (bijstand), of beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt (WW). Dit impliceert dat de overheid Sinterklaas speelt voor degenen die, gezien hun leefsituatie, een basisinkomen niet nodig hebben. Dit geldt vooral voor veel niet-werkende vrouwen met goedverdienende partners.

Het gebrek aan onderscheidingsvermogen ten aanzien van de specifieke situatie en behoeften van het individu maakt het basisinkomen een duur instrument om armoede te bestrijden. Bij de financiering van dit instrument zal gekozen moeten worden tussen efficiëntie (dat wil zeggen een laag marginaal tarief, t) en rechtvaardigheid (dat wil zeggen een hoog sociaal minimum, T).⁷ 'Rechtse' en 'linkse' pleitbezorgers van het basisinkomen hebben verschillende ideeën over deze keuze.

De rechtse variant

De rechtse methode om het basisinkomen te financieren is het verlagen van de hoogte van het basisinkomen: de heffingskorting T . Dit betekent onvermijdelijk een inkomensachteruitgang voor degenen die niet in staat zijn additioneel inkomen boven de heffingskorting te verdienen. Dit is slecht nieuws voor AOW'ers, gehandicapten en arbeidsongeschikten die niet of nauwelijks kunnen werken en daarom aangezien zijn op de heffingskorting.

De rechtse variant is in feite een schaalplap voor het verlagen van de uitkeringen en het afkopen van de aandacht voor de kwetsbare groepen. Een basisinkomen van vijftig procent van het wettelijk minimumloon lijkt enigszins op een ministelsel. Burgers kunnen zich eventueel particulier bijverzekeren tegen arbeidsongeschiktheid. Toch blijft regelgeving noodzakelijk om risicoselectie te voorkomen. Bovendien ontbreken particuliere verzekeringen tegen werkloosheid omdat het probleem van 'moral hazard' te groot is. Met name werkloze alleenstaanden zijn dan ook de klos⁸. Onder de rechtse variant zal er dan ook grote politieke en maatschappelijke druk ontstaan om regelgeving in te voeren ten behoeve van additionele verzekeringen, bij voorbeeld kostwinnersverzekeringen en voorzieningen die gehandicapten en andere kwetsbare groepen beschermen⁹. Hiermee zijn de uitvoeringskosten weer terug.

De meeste voorstanders van de rechtse variant pleiten tevens voor een verdergaande deregulering

van de arbeidsmarkt. Hierbij wordt meestal gedacht aan afschaffing van het wettelijk minimumloon en het niet langer algemeen-verbindendverklaren van collectieve cao's (inclusief afspraken voor collectieve herverzekering om de lagere uitkeringen te repareren).

De linkse variant

De linkse oplossing voor het financieringsprobleem is het verhogen van de belastingvrije voet, A . Dit vermindert de opbrengst van de inkomstenbelasting en vereist, bij constante belastingopbrengsten, een verhoging van het marginale belastingtarief, t . Het verschil met de rechtse variant is dus dat de midden- en hogere inkomens in plaats van de uitkeringsgerechtigden voor de kosten opdraaien. De verschuiving van de marginale wig naar de midden- en hogere inkomens, en het daarmee gepaard gaande progressievere belastingstelsel, heeft twee voordelen. Ten eerste matigt het de lonen in arbeidsmarkten met onvolledige mededinging ten gevolge van vakbonden, 'efficiency wages' en zoekkosten¹⁰. Ten tweede wordt arbeidsdeling bevorderd. Nederland is echter reeds koploper op het gebied van de herverdeling van arbeid en deeltijdbanen. Het is dus de vraag of het gewenst is nog verder in deze richting te gaan. De maatschappelijke waarde van extra arbeidsaanbod is immers groot: het versterkt het draagvlak van de verzorgingsstaat in een vergrijzende samenleving en leidt tot een neerwaartse druk op de lonen en stimuleert zo de arbeidsvraag. Berekeningen van het CPB (zie voetnoot 8) wijzen uit dat het basisinkomen het arbeidsaanbod verlaagt als gevolg van zowel substitutie- als inkomenseffecten. Met name bijverdienende partners verlaten op grote schaal de arbeidsmarkt. Dit staat haaks op de emancipatiedoelstelling.

Dit brengt ons op de nadelen van het verschuiven van de marginale wig van de lage naar de midden- en hogere inkomens. De theorie van de optimale belastingheffing, die de optimale afweging tussen efficiëntie en gelijkheid analyseert, geeft aan dat het in het algemeen de voorkeur verdient om hoge marginale tarieven vooral aan de onderkant van het loongebouw te leggen¹¹. Het verlagen van de marginale tarieven aan de onderkant is namelijk uiterst kostbaar voor de belastingopbrengsten. Bij gegeven marginale

7. Voor een formalisering, zie G.A. Akerlof, The economics of 'tagging' as applied to the optimal income tax, welfare programs and manpower planning, *American Economic Review*, 1978, blz. 8-19

8. Zie N.E.M. Jager, F.F. Graafland en G.M.M. Gelauff, *A negative income tax in a mini welfare state: a simulation with MIMIC*, Onderzoeksmemorandum nr. 112, Centraal Planbureau, maart 1994.

9. De economische effecten van het basisinkomen zijn zeer gevoelig voor de veronderstelling met betrekking tot de mate van herverzekering. Zie N.E.M. de Jager, Het basisinkomen: de utopie gekwantificeerd, *ESB*, 1994, blz. 416-419.

10. Zie A.L. Bovenberg, R.M. de Mooij en F. van der Ploeg, Werkt een 'Robin Hood'-beleid?, *ESB*, 1994, blz. 332-336.

11. Zie bij voorbeeld R. Kanbur, M. Keen en M. Tuomala, Optimal nonlinear income taxation for the alleviation of income poverty, *European Economic Review*, 1994, blz. 1613-1632.

belastingtarieven in de rest van het loongebouw, daalt de gemiddelde druk immers voor alle belastingplichtigen boven het traject waarin het marginale tarief wordt verlaagd. Bovendien worden aan de onderkant relatief weinig mensen getroffen door hoge marginale tarieven.

De linkse variant tast de prikkels aan om via scholing of andere inspanningen menselijk kapitaal op te bouwen. Dit betreft met name de jongere generaties. De hogere marginale tarieven gecombineerd met het basisinkomen maken het immers minder aantrekkelijk om door te leren. Veel jongeren, die meestal relatief weinig middelen nodig hebben om in hun levensonderhoud te voorzien, zullen er voor kiezen om het basisinkomen aan te vullen met wat kleinere, vaak zwarte, baantjes. Op deze manier verkrijgen ze een hogere levensstandaard en meer vrije tijd dan hun leeftijdgenoten die doorstuderen, een bedrijfsopleiding volgen, of banen bezetten in het witte circuit. Deze ontwikkelingen bedreigen het belangrijkste kapitaalgoed in een kennisintensieve maatschappij: het menselijk kapitaal en de werkdiscipline van de jongere generaties. Bovendien bestaat het gevaar van een tweedeling tussen, enerzijds, degenen die afhankelijk zijn van het basisinkomen en het zwarte circuit en weinig werkdiscipline en menselijk kapitaal hebben opgebouwd, en anderzijds, de hoger opgeleiden. Door laaggeschoolden te helpen loopt men dus het gevaar teveel laaggeschoolden te creëren en de accumulatie van menselijk kapitaal te remmen. De lage participatiegraad aan de onderkant van de maatschappij heeft evenveel te maken met hoge reserveringslonen als een lage arbeidsproductiviteit door een gebrek aan menselijk kapitaal. Andere nadelen van hoge marginale tarieven zijn dat ze de marktwerking verstoren en het beleid gericht op meer loondifferentiatie doorkruisen¹². Een laatste nadeel is dat hoge marginale tarieven uitnodigen tot belastingfraude. Dit brengt ons op het probleem van asymmetrische informatie.

Asymmetrische informatie en privacy

Het fundamentele probleem voor herverdelingspolitiek is asymmetrische informatie ten nadele van de overheid over wie positieve overdrachten werkelijk nodig hebben, en wie sterke schouders bezit om deze overdrachten te financieren¹³. Om gestalte te geven aan solidariteit is de overheid genoodzaakt inbreuken te doen op de privacy. Solidariteit en privacy staan op gespannen voet. In ons huidige stelsel van sociale zekerheid gebruikt de overheid niet alleen informatie over het inkomen maar ook over de leefvorm, leeftijd, gezondheidstoestand en beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt.

Het basisinkomen lost de privacy- en de informatieproblematiek verbonden aan solidariteit niet op, maar verschuift ze naar de fiscaliteit. Bij een negatieve inkomstenbelasting is het aan de fiscus opgegeven inkomen de enige bepalende factor voor de afgedwongen solidariteit. Dit koppelt de band tussen arbeid en inkomen niet alleen verder los, maar zet ook een hoge premie op oneerlijkheid bij het opgeven van het inkomen en maakt de overheid bijzon-

der kwetsbaar voor fraude in de fiscaliteit¹⁴. Het wordt aantrekkelijker om via enkele bijverdiensten in het zwarte circuit een redelijk inkomen te verwerven. Kortere banen geven immers meer ruimte voor zwart bijklussen. Bovendien kan men zich door middel van het basisinkomen verantwoorden tegenover de fiscus. Verder zullen werkenden steeds minder bereid zijn te betalen als ze zien dat het geld niet terecht komt bij wie het werkelijk nodig heeft. Bovendien lokt fraude meer fraude uit. Alleen een politiestaat zal een dergelijke ontwikkeling kunnen voorkomen.

Door geen gebruik te maken van informatie over de leefsituatie verslechtert de negatieve inkomstenbelasting de afruil tussen efficiëntie, rechtvaardigheid en privacy. Bij het selecteren van informatie is het, in overeenstemming met het 'smoothing' principe, beter op meerdere paarden te wedden om te voorkomen dat de overheid te kwetsbaar wordt voor fraude met betrekking tot één soort informatie. Actief arbeidsmarktbeleid (dat wil zeggen 'workfare') kan ook een belangrijke rol spelen bij het vergaren van informatie over wie overdrachten werkelijk nodig heeft¹⁵.

Politieke aspecten

Een belangrijk politiek probleem is dat de hogere overdrachtsuitgaven als gevolg van het basisinkomen de collectieve uitgaven verdringen die van belang zijn voor het in stand houden van ons nationale kapitaal: gezondheidszorg, onderwijs, infrastructuur, milieubeleid, enz. Met name de collectieve financiering van de zorg en het onderwijs staan, vanwege de uiteenlopende productiviteit in de zachte en de harde sectoren, onder druk¹⁶. Dit is een verdere bedreiging voor de opbouw van menselijk kapitaal.

Veel van de mechanismen die het basisinkomen kostbaar maken komen pas goed ter gelding op de wat langere termijn. Het is dus waarschijnlijk dat het basisinkomen in een later stadium relatief of absoluut verlaagd moet worden, zeker wanneer de vergrijzing de claims op de collectieve middelen doet toenemen. Een verlaging van het basisinkomen zal gezien worden als een aantasting van verworven rechten, vooral door degenen die niet voor een goede opleiding hebben gezorgd. Dit kan de politiek op haar grondvesten doen schudden (denk aan de recente politieke

12. Voor andere bezwaren van hoge marginale tarieven, zie A.L. Bovenberg, R.M. de Mooij en F. van der Ploeg, op cit., 1994.

13. Voor deze z.g. identificatieproblematiek, zie onder andere A. Lindbeck, Overshooting, reform, and retreat of the welfare state, *De Economist*, 1994, blz. 1-19.

14. Zie hiervoor ook J.B.M. Pierik, Van bodemvoorziening naar basisinkomen?, *ESB*, 24 mei 1989, blz. 502-506.

15. Zie onder andere T. Besley en S. Coate, Workfare versus welfare incentive arguments for work requirements in poverty alleviation programs, *American Economic Review*, 1992, blz. 249-261.

16. Dit is de z.g. ziekte van Baumol. Zie bij voorbeeld F. van der Ploeg, De-industrialisatie en sociale cohesie. Een offensieve aanpak voor de 'binnenlandse sector', *Socialisme & Democratie*, 1995, blz. 12-19; en M. Wilke, De wet van Baumol en de collectieve-lastendruk, *ESB*, 25 januari 1995, blz. 86-88.

rellen over de WAO, AOW, en de studiefinanciering). Door bestaande gevallen dan grotendeels te ontzien boeten toekomstige generaties voor de zonden van de vaders. De politiek dreigt op deze manier nog meer geobsedeerd te raken door herverdelingsvraagstukken, zodat nauwelijks meer aandacht besteed kan worden aan andere belangrijke zaken.

De internationale gevolgen van het basisinkomen zijn van groot belang: Nederland ligt nu eenmaal niet aan de Stille Zuidzee. Het basisinkomen zal buitenlanders aantrekken. Men heeft immers na een bepaalde periode recht op het basisinkomen. Dit maakt het moeilijker om politieke van economische vluchtelingen te scheiden en zet de verdraagzaamheid tegenover asielzoekers verder onder druk. Een ander internationaal probleem voor met name de linkse variant van het basisinkomen is dat hoger opgeleiden en kapitaal aangemoedigd worden hun heil in het buitenland te zoeken.

Conclusie

De arbeidsmarktpositie van de laaggeschoolden baart veel zorg. Het verminderen van armoedevallen verdient daarom terecht hoge prioriteit. Het onvoorwaardelijke karakter van het basisinkomen maakt het echter een bijzonder duur en slecht gericht instrument om het functioneren van de onderkant van de arbeidsmarkt te verbeteren. De rechtse variant van het basisinkomen is een schaamlap voor het verlagen van de uitkeringen en het afkopen van de aandacht voor kwetsbare groepen. Op deze manier lijden de goeden onder de slechten en wordt de positie van de kansarmen opgeofferd ten behoeve van de privacy en de motivatie van degenen die niet willen maar wel kunnen werken. De linkse variant loopt het gevaar het nationale kapitaal en daarmee het financiële draagvlak voor het basisinkomen uit te hollen, alsmede het menselijk kapitaal van kwetsbare groepen verder aan te tasten.

In de praktijk zal het basisinkomen, als het er ooit komt, tussen de linkse en de rechtse variant inzitten. Het basisinkomen is geen 'free lunch'. Door van minder informatie gebruik te maken dan het huidige stelsel van sociale zekerheid verslechtert de afruil tussen efficiëntie en rechtvaardigheid. Bovendien lost de negatieve inkomstenbelasting de fraude-, informatie- en privacyproblematiek die samenhangt met afgedwongen solidariteit niet op. In tegendeel, door alleen informatie over het aan de fiscus opgegeven inkomen te benutten, maakt de overheid zich kwetsbaarder voor fraude met betrekking tot het fiscale inkomen.

Sommige trends, zoals deregulering, individualisering en emancipatie, maken het basisinkomen aantrekkelijker. Andere trends, zoals de vergrijzing, de milieuproblematiek, internationalisering en de noodzaak voor een meer kennisintensieve maatschappij, compliceren het basisinkomen als alternatief voor het huidige stelsel van sociale zekerheid. Nederland kan, in het licht van grote maatschappelijke problemen zoals armoede, milieu, vergrijzing en migratie, het zich niet veroorloven de band tussen arbeid en inkomen

verder door te snijden. Het basisinkomen geeft jongeren het verkeerde signaal.

Er zijn goedkopere instrumenten beschikbaar om het reserveringsloon aan de onderkant van het loongebouw te verlagen, zoals bij voorbeeld het verhogen van het arbeidskostenforfait in samenhang met het vervangen van de belastingvrije som door een heffingskorting¹⁷. Een lager reserveringsloon maakt de taak van uitvoeringsorganisaties van de sociale zekerheid eenvoudiger. In het verleden heeft ons land teveel gelopen op het been van de uitvoeringsorganisaties van de sociale zekerheid om mensen aan de onderkant te stimuleren aan het arbeidsproces deel te nemen. Door het vrijwel ontbreken van een eigen risico (dat wil zeggen nauwelijks een verschil tussen het inkomen van werk en inactiviteit), het slecht functioneren van deze uitvoeringsorganisaties en het ontbreken van 'workfare', werd het probleem van moreel gevaar te groot.

Het basisinkomen loopt geheel op het andere been: het geeft financiële prikkels in de vorm van een eigen risico van 100 procent. Door geen gebruik te maken van een actief arbeidsmarktbeleid, en ook geen informatie te benutten over leefsituatie, gezondheid, en beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt, geeft het basisinkomen de poging om mensen te verzekeren tegen werkloosheid en arbeidsongeschiktheid, geheel op. Dit is onnodig en ongewenst. Het verdient de voorkeur over een breed front te opereren: meer financiële prikkels (dat wil zeggen eigen risico's), betere uitvoeringsorganisaties die op resultaat afgerekend worden, een actief arbeidsmarktbeleid ('workfare', klusjesbonnen, deregulering), lagere werkgeverslasten en een betere aansluiting tussen onderwijs en bedrijfsleven (leerrechten). Door op meerdere benen te lopen, verlichten we de druk op elk been.

Lans Bovenberg
Rick van der Ploeg

17. Zie bij voorbeeld de voorstellen van de commissie-Andriessen alsmede S. Duindam, De basisuitkering, *ESB*, 4 augustus 1993, blz. 711-714.